

המזרח התיכון מתמודד עם הקורונה מאת : פסח מלובני

משבר נגיף הקורונה תפס את מדינות האזור בלתי מוכנות. לפחות בשלוש מדינות באזור, סוריה, תימן ולוב, הנתונות במלחמה פנימית, לפני הופעת הנגיף, נמצאת אוכלוסייתן בסיכון גבוה. המלחמות ערערו את מערכות הבריאות בהן, וגם תנאי התברואה והמחייה הירודים החלישו את התושבים בחיסון למגיפה, בעיקר אוכלוסיות הפליטים.

תחלואי האזור ערב התפרצות המגפה, הועצמו עתה במשבר נוסף בדומה לשאר חלקי העולם. נראה כי למרות יכולת התמודדות נמוכה מולו בחלק ממדינות האזור, גורמים שונים עשויים דווקא לנצל את המצב ואת השלכותיו לחיזוק שליטתם במדינה בה הם פועלים, כדוגמת אסד בסוריה והחזבאללה בלבנון, ולחיזוק אינטרסיהם הפוליטיים והשלטוניים במקומות השונים.

סוריה: המשטר מנצל את המצב לביסוס אחיזתו בשלטון

המשטר הסורי, הנתון כיום בקשיים כלכליים הולכים וגוברים, נקט בצעדים שונים במגמה לבלום את התפשטות הנגיף, ביניהם: הטיל עוצר במדינה, מנע תנועת אוכלוסייה בין מחוזותיה, סגר גבולות עם המדינות השכנות, סגר מסגדים ומקומות ציבוריים אחרים, בתי ספר, אוניברסיטאות ומסעדות, ודחה גיוסים לצבא. המשטר דיווח על נתוני תחלואה נמוכים בסוריה, דבר שהעלה תהיות אצל פרשנים, אם הדבר לא נעשה במכוון כדי להסתיר את המצב האמיתי במדינה. המשטר אף הפסיק את הוצאת העיתונים במדינה בשל המצב, אירוע חריג ביותר, שלא זכור כמוהו בעבר.

במצב הפנימי השורר בסוריה לא ניתן לאחד מאמצים במאבק נגד המגפה. צוותים רפואיים פועלים כיום בשטח סוריה בשלוש טריטוריות נפרדות: המשטר מפעיל את יכולותיו המוגבלות במרבית שטחי המדינה בהם הוא שולט, ובכלל זה במרבית הערים, וזוכה לסיוע מארגון הבריאות העולמי; הכורדים פועלים בנפרד ובאופן עצמאי במובלעת שלהם בצפון-מזרח סוריה (כנראה בסיוע אמריקאי), והמורדים הנמצאים במחוז אדליב, מנהלים את ענייניהם בנפרד, ככל הנראה בסיוע תורכי. התשתיות הרפואיות בשני אזורים אלה מצומצמות ביותר, ונמסר כי במחוז אידליב הנצור, נעשים מאמצים על ידי צוותי מתנדבים, לפתח אמצעים שונים הדרושים להתמודדות עם המגפה, ובכלל זה מכוונות הנשמה. כל הבדיקות לגילוי הנגיף מתבצעות במעבדות שבדמשק בלבד שמסייעות גם לכורדים. הסורים מנסים עתה להקים מעבדות בערי הצפון בסיוע ארגון הבריאות העולמי. במהלך המלחמה נהרס חלק ניכר מהתשתית הרפואית במדינה – מרפאות, בתי חולים וכדומה, וגם

היקף הצוותים הרפואיים הצטמצם משמעותית, בין השאר בשל בריחת התושבים מאזורי הלחימה, כולל לחו"ל.

אחד ממפיעי המחלה בסוריה הוא עולי רגל המגיעים מאיראן, וכך גם אנשי צבא ומיליציות, שהביאו איתם את המחלה משם. גורמים אלה נמנעו משימוש באמצעי זהירות ומיגון בסוריה דבר שהוביל להתרחקות של אנשי הצבא הסורי והכוחות הרוסים מקרבנם. חיילי יחידות סוריות שפעלו יחד עם אנשי מיליציות איראנים בצפון סוריה, ונדבקו מהם בנגיף, נדרשו להשתמש במסכות. האיראנים והמיליציות שלהם הפועלות בסוריה החלו לייצר מסכות במתפרות שהקימו למטרה זו בעירה סת זיינב, הקדושה לשיעים, ואף שולחים משם את תוצרתם בדרך האוויר (מסכות קדושות) הביתה.

על רקע המצב, מנצל משטרו של אסד את מגפת הקורונה, לחזק את שליטתו במדינה, ונוקט בצעדים רק בשטחים הנתונים לשליטתו. המשטר משתמש בנתוני המגפה לצרכי דיס-אינפורמציה וזריעת פחד. הוא אינו מגלה פתיחות, מפרסם מעט מאוד מידע לציבור, מכחיש בהתמדה מידע אחר המופץ בקרבו, ואף מפקח על הנעשה בבתי החולים באמצעות אנשי שירותי הביטחון הסורים כדי לעקוב אחר השיח הציבורי. לפי מידע שנחשף על ידי חברות אמריקאיות העוסקות באבטחת סייבר, שתלו הרשויות הסוריות תוכנות ריגול בטלפונים הסלולריים של האזרחים באמצעות אפליקציית סרק למדידת חום, בעוד שבפועל היא מרגלת אחר המשתמשים בה. לדברי חברות אלה, מצביע הדבר על יכולת המשטר לחדור גם למרחב הסייבר. המשטר גם ינסה לנצל את המגפה לצרכיו הפוליטיים, כדי להראות שהתמודדותו מולה יעילה, ולכן צריך להחזיר לשליטתו את כל השטחים המוחזקים כיום בידי גורמים אחרים.

נראה, כי המגפה תנוצל לא רק על ידי המשטר, כי אם גם על ידי גורמים נוספים הפועלים כיום על אדמת סוריה, ובכללם האיראנים, הרוסים, התורכים ודאע"ש, שהתעורר לאחרונה מחדש במזרח המדינה. לאחרונה נקטו השלטונות בסוריה בהקלות, בכל הקשור לעוצר הלילה ולתנועה בין המחוזות והתיר פתיחת מסגדים לתפילה.

לבנון: חזבאללה מתגייס להוביל את המאבק במגפה

בלבנון השכנה לקח על עצמו ארגון חזבאללה גם את עול ההתמודדות מול הנגיף, וגייס לשם כך למעלה מ-25,000 איש, צוותי רפואה שונים וכן בתי חולים, לצד המאמצים שעושה הממשלה הלבנונית, ולא במקומם. החזבאללה הפעיל 1,500 רופאים, 3,000 אחיות ופרמדיקים ולמעלה מ-20,000 פעילים. אלה אמורים גם לסייע לבתי החולים של הממשלה הלבנונית. במסגרת זאת, הם הקצו בית חולים בבירות הפועל ברשותם, אך ורק למטרה הזאת; שכרו עוד ארבעה בתי חולים בלתי פעילים, מפעילים 32 מרכזים רפואיים ברחבי

המדינה, ומתכננים להקים שלושה בתי חולים שדה אם הדבר יידרש. הם גם שכרו בתי מלון לצרכי אחזקת אנשים בבידוד. יש לציין שגם לבנון נמצאת בתקופה זו במשבר כלכלי ופיננסי, המטבע צנח, ולמשלה יש קושי בתשלום חובותיה במטבע זר.

חזבאללה עוסק גם בבדיקת אנשים לגילוי נשאים של הנגיף. מתבצע מעקב אחר אנשים המגיעים מאיראן, שהיא כנראה המקור העיקרי ל"יבוא" הנגיף ללבנון, ובכלל זה עולי רגל וסטודנטים הלומדים בקום. המקרה הראשון של גילוי הנגיף בלבנון היה של אישה שהגיעה מאיראן.

איראן: החרפת המאבק הפנימי

באיראן שנפגעה קשה מהמגפה, נקטו השלטונות מאמצים נרחבים כדי לבלום את התפשטותה. הנשיא רוחאני הצהיר כי המדינה תשקיע 20 אחוזים מתקציבה השנתי במלחמה נגד הנגיף, למרות המצב הכלכלי הקשה וירידת מחירי הנפט בשוק העולמי. מדובר בהקצאה של אלף טריליון ריאל, שווה ערך ל-6.3 ביליון דולאר בשוק החופשי, לפי שער של 160 אלף ריאל לדולר. האיראנים גם פנו לסינים בבקשה לקבלת סיוע. הנשיא האיראני ביקש בשיחה שקיים עם הנשיא שי ג'נפינג את עזרתה של סין להביא לביטול העיצומים של ארצות הברית נגד איראן. עד עתה לא ברור מה יכלול הסיוע.

בדיווחים הרשמיים באיראן נמסר על כ-25 אלף חולים ועל כ-8,000 אנשים שנפטרו ממנה. נתונים המתפרסמים על ידי גורמי אופוזיציה גבוהים בהרבה – למעלה מ-48,000 מתים ברחבי איראן. המגפה גרמה להחרפת המאבק הפנימי בין גורמי הממשלה בהובלת הנשיא רוחאני, לבין המנהיג העליון ח'אתמי ומשמרות המהפכה הנאמנים לו, שמתחילת התפרצות המגפה, ביקשו להמעיט בפני הציבור את מימדי התפשטותה ונזקיה. זאת, עד להתפרצות הגדולה שארעה אצל אנשיהם בעיר קום. בעוד הממשלה ורוחאני ניסו להשתלט על האירוע, אילצו גורמי משמרות המהפכה להפחית בצעדים ולהקל בהגבלות שננקטו, בשל המצב הכלכלי הקשה בו נמצאה המדינה. צעדים אלו הגבירו את התפשטות הנגיף בקרב האוכלוסיה. נראה כי גורמים אלה גם אינם משתפים פעולה עם גורמי הבריאות במדינה, וכנראה על פי הוראה מח'אמנאי עצמו, אינם מדווחים על פגיעת הנגיף בקרב אנשיהם, ואף מציגים מספרים מופחתים ומסולפים לגבי נזקיו. פרשנים מעריכים שמשמרות המהפכה מנצלים את המגפה, כדי לחזק את שליטתם במדינה, במסגרת המאבק מול גורמי הממשלה. בימים האחרונים נמסר על הקלות בכל הקשור לפתיחת עסקים, אתרי דת ואתרי תרבות. כל זאת כדי למנוע קריסה כלכלית, על רקע העיצומים של המערב עליהן.

מצרים: חשש מהתפרצות מחאה צבורית

במצרים נדבקו בנגיף עד כה עשרות אלפי אנשים, וקרוב לאלף אנשים מתו. למעלה מעשרה אחוזים מהנדבקים הם רופאים ואנשי הסגל הרפואי, בדומה למצב באיטליה וספרד. הממשלה התייחסה בתחילת הארוע לנושא בזלזול רב, ושרת הבריאות אף הודיעה שהנגיף לא יפגע בתושבי מצרים, מכיוון שהוא נמצא בסין ולא במצרים. למרות ההכחשות נאלצה הממשלה לנקוט בצעדי חירום בכלל זה: עוצר לילי, וסגירת אתרי ההתכנסות הציבוריים, בהם מסגדים וכנסיות, חנויות ובתי מלאכה, מערכת החינוך ומקומות בילוי. הממשלה גם ניסתה לאכוף את מרותה על התקשורת המקומית והזרה במדינה. אחד הדברים המפתיעים שאירעו בעקבות התפשטות הנגיף במדינה, היה היעלמותו המסתורית של הנשיא א-סיסי מהתקשורת ומהופעות פומביות במשך 17 יום, לאחר הדיווח הרשמי על איתור המקרה הראשון של הנגיף בה. זאת כאשר ידוע שהוא אוהב להופיע בתקשורת.

צעדי החירום הנרחבים בהם נקטה הממשלה נתנו מיד את אותותיהם בכלכלה, ובגידול מספר המובטלים במדינה. הממשלה התקשתה לפצות את מיליוני המובטלים, שהפסיקו לעבוד בשל הצעדים שננקטו, וכן את אנשי המגזר הפרטי, ונאלצה להכנע ללחצים שהופעלו עליה ולפרסם הקלות. מצב זה מעמיד את הממשלה בפני בחירה בין בלימת התפשטות הנגיף, בעיקר לאור מצב העוני ומערכת הבריאות הרעועה במדינה, לבין התוצאות הפוליטיות והחברתיות של הכלכלה המתדרדרת, העשויות לאיים על יציבות המשטר בהמשך. מצב זה עלול לעורר מחאה ציבורית נגד המשטר, בשל מעשי שחיתות המיוחסים לו, ובזבוז כספי הציבור. לכך מצטרפים נתוני האבטלה ומדדי העוני הגבוהים, שאינם מקבלים כל סיוע ממשלתי. בתקופת הרמדאן נעשו מספר הקלות כדי לאפשר לקיים פעילות מסחרית מסויימת.

לדעת פרשנים, התפרצות הנגיף מצביעה על המשבר הקיים במערכת הבריאות במדינה, שהוזנחה במשך שנים על ידי המשטר, וזאת בהשוואה לתקציבי הענק שניתנו לכוחות הביטחון. בנוסף, המערכת סובלת ממחסור בכוח אדם, שכן למעלה ממחצית הרופאים הרשומים במצרים עובדים כיום מחוץ למדינה, ובבתי החולים הציבוריים קיים מחסור גדול באחיות בצוותים רפואיים, ובמיטות לחולים. בשלב זה, לא ברור אם המגפה במצרים נמצאת תחת שליטה, או שהיא עלולה להתרחב ולהגיע לשיאים נוספים בתקופה הקרובה.

ירדן: התוצאות של צעדי המשטר מדברות בעד עצמן

המגפה הגיעה גם לירדן מאנשים שחזרו ממדינות באירופה שנפגעו מהנגיף כאיטליה. הממשלה נקטה בצעדי מנע מייד לאחר שהתפרסם על התפשטות המגפה מחוץ לסין, והפעילה חוק חירום משנת 1992, המעניק לה סמכויות נרחבות בתחום הביטחון הלאומי וביטחון ושלוש הציבור. במסגרת זאת, היא סגרה את גבולותיה ושמיה של הממלכה, ונקטה בצעדי חירום נוספים במדינה, ובכלל זה: ביטול ארועים צפויים, סגירת אתרים

פתוחים לציבור, כמו מרכזי קניות ומרכזים מסחריים וחנויות, צעדי סגר במוקדי התפרצות במחוזות השונים, והקמת מחנות הסגר לאנשים שנכנסו לממלכה בדרך היבשה, הקפאת פעילות מערכת החינוך וההשכלה על כל מרכיביה לתקופה מסויימת, ואף הפסקת הדפסת עיתונים. הממשלה גם סגרה אתרי תפילה בממלכה, כמו מסגדים וכנסיות, אתרי בידור וספורט, יעצה לאזרחים לצמצם התקהלויות באירועים שונים, כחתונות ולוויות, ועוד. במקביל תגברה את היערכות מערכת הבריאות בממלכה, והקימה בבתי החולים מחלקות יעודיות לטיפול בחולי הנגיף, ופתחה במערכת הסברה לציבור. יש לציין את מעורבותו האישית של המלך עבדאללה השני בתהליך ההתמודדות מול המשבר על כל מרכיביו, כולל הכלכליים, בקבלת ההחלטות ובפיקוח על צעדי הממשלה, ובהופעותיו בתקשורת, שהיו בעלי השפעה חיובית חשובה על הציבור.

ואכן התוצאות של התפשטות הנגיף עד כה בממלכה מדברות בעד עצמן: עד כה אותרו בירדן למעלה מ-700 חולים, ונפטרו מהנגיף תשעה אנשים ונשים בלבד, כולם בגיל מבוגר. לא ברור אם נתונים אלה מתייחסים גם לאוכלוסיית מחנות הפליטים שבממלכה, המאכלסים 1.3 מיליון אנשים, שהגיעו מסוריה מאז תחילת מלחמת האזרחים בה, וקיים חשש רב מהתפרצות המגפה בקרבם בשל תנאי חייהם הירודים.

הממשלה גם פועלת לצמצם את נזקי המגפה והשפעתה השלילית על כלכלת המדינה, ונוקטת בצעדים שונים לסייע למובטלים ולמגזר הפרטי. לאחרונה החלו השלטונות במדינה לאפשר הקלות בתחומי פעילות שונים, במטרה לצמצם את הפגיעה בכלכלה, ולהחזיר את החיים בממלכה למסלולם הרגיל.

מדינות נוספות

על פי הדיווחים, המצב במדינות אחרות, בעיקר אלה בהן מתחוללת מלחמה פנימית, כלוב ותימן, אינו נראה טוב יותר. כולם חוששים שבשל תנאי המחיה והבריאות הירודים של חלקים גדולים באוכלוסייה, החיים כיום בתנאים קשים במחנות פליטים, ומצב תשתיות הבריאות בהן, עשויה המגפה לפרוץ בהם בממדים נרחבים, ולהגיע אף לרמה של אסון הומניטרי. גם במדינות המפרץ התפשטה המגפה, והביאה את השלטונות לנקוט בצעדים שנועדו לבלום אותה.

*** אגרת המידע באדיבותה של המרכז למורשת המודיעין**